d'Estudis sobre Arnau de Vilanova», presidit per l'Eminentíssim i Reverendíssim Senyor senyor Lluís Martínez Sistach, cardenal de la SRE, arquebisbe de Barcelona i Gran Canceller de la Facultat de Teologia de Catalunya, i per Salvador Giner, President de l'IEC.

Obria la sessió el sr. Cardenal amb una salutació als assistents i tot seguit donava la paraula al dr. PERE LLUÍS FONT, professor de la Universitat Autònoma de Barcelona i membre de la Secció de Filosofia i Ciències Socials de l'IEC, que va pronunciar la lliçó inaugural següent:

CAP A LA «NATURALITZACIÓ» HISTÒRICA D'ARNAU DE VILANOVA

«Aquesta meva intervenció és ben difícil de justificar, si no és per la funció pràctica que solen fer aquest tipus de parlaments omplint la petita franja horària inicial d'una trobada com la que ens aplega, mentre els participants acaben d'entrar, d'acomodar-se i d'anar-se disposant a començar les sessions de treball, que són el que realment importa. Així i tot, considero que tenir l'oportunitat d'adreçar-vos la paraula és un honor totalment immerescut, ja que no ostento cap càrrec que comporti discurs protocol·lari ni formo part del selectíssim grup d'estudiosos d'Arnau de Vilanova. A títol de què, doncs, goso parlar-vos? Per descomptat, no hi ha cap raó objectiva. L'única vertadera raó és l'amistat de Mn. Josep Perarnau, l'arriscat crèdit que ell em fa i la meva incapacitat de dir-li que no. El pretext pot ser la meva condició de col·lega seu a l'Institut d'Estudis Catalans, amb una quarantena d'anys de docència universitària d'història de la filosofia a l'esquena, que m'han fet una mica coneixedor de l'ofici. Perquè aquesta pot ser considerada, al capdavall, una trobada d'historiadors de la filosofia. D'altra banda, com que els arnaldistes no treballeu pas sobretot per als arnaldistes, sinó per a tot el públic culte, jo també em considero un beneficiari del vostre treball i, com a tal, espero que em permetreu de fer-vos un petit discurs de fora estant. És sobretot un discurs de felicitació (i d'encoratjament, si calgués, que em sembla que no cal), amb la ingenuïtat de mig dir-vos com imagino el resultat darrer de les vostres recerques. Gràcies, especialment a Mn. Josep Perarnau, per la confiança.

Òbviament, això no és una "lliçó inaugural", com diu emfàticament el programa, sinó una simple al·locució preliminar feta amb bona fe. Una espècie d'aperitiu, mentre esperem que arribin els plats forts de l'àpat. Deia que volia ser sobretot un discurs de felicitació. Un discurs basat en l'admiració per l'empenta, per la continuïtat i pel rigor metodològic del vostre treball (tal com el podem apreciar llegint les actes de les dues trobades anteriors), mèrit de tot un estol d'estudiosos, liderat per l'incansable Josep Perarnau, que, paral·lelament a l'equip impulsor de l'edició de les *Arnaldi de Villanova opera medica omnia* (AVOMO), en dues o tres dècades ha fet fer passos de gegant a

la investigació sobre Arnau. Parlo d'estol d'estudiosos (la quarta generació, segons els comptes de Jaume Mensa), hereus de les primeres generacions d'arnaldistes, compostes per figures isolades que van des dels pioners Marcelino Menéndez Pelayo i Barthélemy Hauréau en el darrer terç del segle XIX fins a Joaquim Carreras Artau i Miquel Batllori en el segon terç del XX i amb pocs noms entremig (algun, però, de tan decisiu com Heinrich Finke). Quin goig, en comparació, el grup actual!

De les Trobades Internacionals d'Estudis sobre Arnau de Vilanova, celebrades totes a Barcelona, crida l'atenció especialment la seva rigorosa preparació i la discussió metòdica de ponències prèviament encarregades, redactades i enviades als participants, sobre una temàtica ben programada i que de l'una trobada a l'altra va avançant amb un bon full de ruta. També crida l'atenció la modèstia del nom —"trobada"— amb què és designada la periòdica reunió de treball, d'un nivell d'excel·lència que molts enfaristolats "simposis" i "congressos" podrien envejar. Aquestes "trobades" fan d'Arnau de Vilanova un privilegiat, estudiat per un col·lectiu al qual costaria de trobar-li parió en cap altre país i sobre cap altre autor. Podríem dir que heu fet de l'arnaldisme una branca internacionalment homologada dels estudis medievals. Tot un luxe per a una cultura modesta com la nostra i un bon motiu d'autoestima en temps en què abunda l'autoodi.

Deixeu-me evocar l'itinerari recorregut fins a aquesta III Trobada. En realitat, tot arrenca de l'obrador activíssim que és l'*Arxiu de Textos Catalans Antics* (ATCA), creat i dirigit tenaçment per Josep Perarnau, publicació que des del 1982 ha fet del famós metge i reformador un dels seus més constants centres d'interès, amb estudis, edicions i butlletins bibliogràfics. La I Trobada, efectuada el 1994, es va dedicar a discutir els problemes i els criteris d'autenticitat de les obres atribuïdes a Arnau, tant de les espirituals com de les mèdiques i de les alquímiques (les tres branques de l'arnaldisme), i les relacions entre les mèdiques i les espirituals, atès que l'autenticitat de les alquímiques semblava cada vegada més problemàtica. Les actes, publicades en els números 13 i 14 de l'ATCA (1994 i 1995) són el testimoni fefaent de la feina feta. Paral·lelament, el mateix any 1994 es va publicar el llibre *Arnau de Vilanova, espiritual: guia bibliogràfica*, de Jaume Mensa, les 719 fitxes bibliogràfiques del qual són un exponent de la vitalitat que anaven adquirint els estudis arnaldians.

Entre la I i la II Trobada es van quedar pel camí tres destacats estudiosos: Eusebi Colomer (el 1997), la necrològica del qual vaig tenir el trist privilegi de llegir a l'inici de la II Trobada; Luis García Ballester (el 2000), el gran impulsor de les ja anomenades AVOMO, i Miquel Batllori (el 2003), el supervivent de la generació anterior d'arnaldistes.

La II Trobada, celebrada deu anys després, el 2004, es va centrar en la problemàtica plantejada per les obres d'alquímia atribuïdes a Arnau, tema ja encetat en la trobada anterior, però que requeria una dedicació especial, atès que la solució que s'hi donés podia canviar substancialment la fesomia del

nostre clàssic. El resultat va ser que tot fa pensar que, com en el cas de Ramon Llull, són obres apòcrifes. Però, ¿per què deu ser que en la baixa edat mitjana són dos catalans els suposats campions europeus de l'alquímia? En tot cas, la II Trobada va servir per anar descarregant la nau de l'arnaldisme del llast d'unes obres pseudoarnaldianes. Les actes es poden consultar en el número 23-24 de l'ATCA (2004-2005). L'any anterior havia aparegut, al número 22 d'aquesta mateixa publicació (2003) un important butlletí bibliogràfic, a cura de Jaume Mensa i Sebastià Giralt: *Bibliografia arnaldiana (1994-2003). I. Arnau de Vilanova, espiritual; II. Corpus mèdic i alquímic*, que actualitzava la *Guia bibliogràfica* del 1994 i la completava amb la dimensió mèdica. L'any de la II Trobada és també el de l'aparició, a cura de Josep Perarnau i publicat per l'Institut d'Estudis Catalans i la Facultat de Teologia de Catalunya, del primer volum (el tercer de la sèrie de tretze programada pel mateix Perarnau) de les *Arnaldi de Villanova opera theologica omnia* (AVOThO), que inaugura el *Corpus Scriptorum Cataloniae*, també dissenyat per ell, que reprèn de cap i de nou el projecte de publicació dels *Scripta spiritualia* concebut per Joaquim Carreras Artau i Miquel Batllori fa més de mig segle i estrenat tardanament el 1971 amb l'edició d'una obra major però que la crítica actual considera inautèntica, l'*Expositio super Apocalypsi*, dins del *Corpus philosophorum medii aeui*, patrocinat per la Union Académique Internationale, on també van aparèixer el 2002 vuit tractats arnaldians traduïts al grec (tots dos llibres editats per l'Institut d'Estudis Catalans).

Després de la II Trobada, el 2007, ha aparegut un segon volum (el quart de la sèrie), a cura també de Josep Perarnau, de les AVOThO. D'altra banda, hem hagut de lamentar la pèrdua de Juan A. Paniagua (el 2010), un altre dels impulsors, amb Luis García Ballester i Michael R. McVaugh, de les AVOMO, el projecte germà gran de les AVOThO.

Entre la II Trobada i aquesta III que avui inaugurem (juntament amb el Centre Internacional d'Estudis sobre Arnau de Vilanova), no han passat deu anys, sinó únicament set, perquè enguany s'escau el setè centenari de la mort d'Arnau i valia la pena aprofitar l'aniversari. Com sabeu, el gran tema de la III Trobada és la cronologia de la vida i de les obres arnaldianes. És lògic que després dels problemes d'autenticitat es discuteixin els problemes de cronologia. Per això parlava d'un bon full de ruta.

He titulat aquest meu parlament preliminaar "Cap a la 'naturalització' històrica d'Arnau de Vilanova". Voldria ara explicar per què. Seguint de prop el diccionari, "naturalitzar" un autor (per exemple, Arnau) vol dir convertirlo en ciutadà normal, de ple dret, ben integrat, de la república de les lletres i de les ciències; en aquest cas, de la història de la filosofia, de la teologia i de la medicina. Potser, per abreujar, podríem dir "de la història de la filosofia", ja que considerar a l'edat mitjana la filosofia, la teologia i la ciència com tres àmbits clarament diferenciats no deixaria de ser un anacronisme, una projecció retrospectiva des de concepcions posteriors d'aquestes tres disciplines. Per això, la història de la filosofia, fins al Renaixement, sol incorporar la de la teo-

logia i la de la ciència. També podríem dir que "naturalitzar" Arnau és treure'l de l'espai bàrbar del "pensament salvatge" o del pintoresquisme on encara el releguen tantes obres de referència, perquè deixi de ser un *outsider* per al món conreat de la cultura normalitzada.

Poso com a exemple d'aquesta necessitat de "naturalització" el *Petit Larousse illustré*, el diccionari "sûr, complet, indiscuté", com diu en el pròleg, que tots els francesos tenen a casa seva. Heus ací com presentava el nostre heroi en l'edició del 1952: "Arnaud de Villeneuve, alchimiste et médecin espagnol, né en Catalogne (vers 1235 – vers 1312). Il étudia les propriétés de l'alcool." Entrada que, en l'edició del 1988, "témoin fidèle et objectif" de l'evolució del coneixement (!), encara feia així: "Arnaud de Villeneuve, alchimiste et médecin catalan, né près de Lérida (v. 1250 – av. 1312). Il inventa peut-être les liqueurs spiritueuses." D'altra banda, he consultat quatre voluminoses i ben conegudes històries de la filosofia, representatives de sengles tradicions lingüisticoculturals diferents: Émile Bréhier (francès), Frederick Copleston (anglès), Nicola Abbagnano (italià) i Guillermo Fraile (espanyol). Els tres primers ni l'esmenten, Arnau de Vilanova. El quart, el menciona en dos llocs diferents: en un l'inclou en una llarga llista de possibles autors del llibre *De tribus impostoribus* [Moisès, Jesús i Mahoma], i en l'altre es refereix a l'ampli moviment dels dominics catalans "contra el atrabiliario Arnaldo de Vilanova, el cual escribió contra ellos sus panfletos *Gladius iugulans thomatistas*, *Carpinatio poetriae theologi deviantis* [y] *Antidotum contra venenum effusum per fratrem Martinum de Atheca*." No és pas més satisfactòria la visita a Wikipedia, que el primer que ens fa saber és que Arnau de Vilanova és "alquimista, astrólogo y médico". És obvi que a la "naturalització" d'Arnau que tan conscienciosament aneu fent, li costa d'arribar a les obres (i a les pantalles) de referència. Deu ser que es necessita temps. Tornant al meu *Petit Larousse illustré*, goso imaginar que l'edició del 2012, assignant-li de passada una extensió similar a la del seu veí alfabètic "Arnaud de Brescia" (Arnaldo de Brèscia), podria dir més o menys això: "Arnaud de Villeneuve (Arnau de Vilanova), médecin et reformateur spirituel catalan (Valence? vers 1240 – Gênes 1311). Il étudia et enseigna la médecine à Montpellier, fut médecin de rois et de papes et s'évertua à régénérer la chrétienté avec un discours apocalyptique. Il écrivit des ouvrages médicaux et théologiques en latin et en catalan."

El procés de "naturalització" és normalment la conseqüència d'una laboriosa operació d'"urbanització", si se'm permet aquesta metàfora complementària. "Urbanitzar" és convertir de silvestre en urbà, ordenar, endreçar, fer transitable, d'acord amb un bon mapa. És el que feu vosaltres, amb Arnau de Vilanova; és el que fan aquestes trobades; és el que fa l'ATCA; és el que fan les AVOMO i les AVOThO. La "urbanització" comporta la seqüència lògica inventari>edició>estudis, amb totes les recerques documentals corresponents a cada moment sobre manuscrits, autenticitat, llengua, cronologia, doctrina, biografia, context històric, etc. Seqüència que, d'altra banda, cal

recórrer no pas en direcció única, sinó també en sentit contrari (estudis>edició>inventari), ja que les recerques de cada tram del recorregut repercuteixen retroactivament sobre les del tram anterior. Tinc la impressió que aquesta operació d'"urbanització" d'Arnau de Vilanova, condició per a la seva "naturalització", està no solament ben endegada, sinó bastant avançada, per provisionals que siguin alguns dels resultats. I que l'esteu fent de manera rigorosa, seguint (sabent-ho o no) el consell que donava ja fa més d'un segle l'iniciador de l'escola francesa d'historiografia filosòfica, Victor Delbos: que cal malfiar-se "d'aquells jocs de reflexió que amb el pretext de descobrir la significació profunda d'una filosofia comencen per negligir-ne la significació exacta".

Tractant d'imaginar el resultat darrer de les recerques arnaldianes, no puc evitar d'evocar el cas dels estudis platònics, que s'ha convertit en el model d'aquest tipus d'operació que he anomenat "urbanització" i que té l'avantatge que podem contemplar-ne el cicle complet, tal com l'ha dut a terme tot un exèrcit d'investigadors durant el segle XIX i la primera part del XX. M'hi autoritza també el fet que aquest Plató convenientment "urbanitzat" ha passat a formar part del que podríem considerar cultura filosòfica general. Els dos problemes fonamentals del corpus platònic que calia resoldre, autenticitat i cronologia, són també els dos principals problemes del corpus arnaldià abordats fins ara en aquestes trobades. El punt de partença era el corpus platònic tradicional, compost, d'una banda, per les nou tetralogies transmeses per Trasil·le (un astròleg alexandrí del temps de Tiberi), que ell potser ja es va trobar i que reproduirà Diògenes Laerci, en què les trenta-sis obres atribuïdes a Plató (comptant les tretze cartes com una sola obra) es presenten ordenades sense criteri aparent; i, d'altra banda, per set obres més, algunes ja considerades espúries pel mateix Diògenes Laerci, però que es van "colar" com a platòniques en manuscrits medievals. Només als grans se sol atribuir obres que després resulten ser inautèntiques. Ja se sap: *on ne prête qu'aux riches* (es diguin Plató o Arnau). Els estudiosos de Plató, conjugant criteris externs i interns, han arribat a un consens pràcticament unànime, segons el qual vint-i-quatre obres són considerades autèntiques, dotze dubtoses (de les quals tres probablement autèntiques i sis probablement apòcrifes; per tant, només tres d'autenticitat realment discutida, entre elles la principal de les cartes, la setena) i set apòcrifes (les no incloses en les tetralogies). I, tant pel que fa a les autèntiques com pel que fa a les probablement autèntiques i a les d'autenticitat realment discutida (quan s'opta per la seva autenticitat), el consens s'estén, amb variacions insignificants, a la cronologia relativa i, de forma aproximada, a la cronologia absoluta. Sense que es vegi per ara com es podria anar gaire més lluny en la precisió. (Quant a les cartes, a part de la setena, la majoria són tingudes per apòcrifes o per probablement apòcrifes.)

Heus ací, presentat de la manera més senzilla, el quadre cronològic dels escrits platònics, en el marc biogràfic:

427: Naixement de Plató.
407: Plató, deixeble de Sòcrates.
399: Mort de Sòcrates.

Període de joventut

Diàlegs socràtics: *Apologia de Sòcrates, Critó, Eutífron, Laques, Lisis, Càrmides, Hípies menor, Protàgores* (més *Trasímac = República I*).
388/387: Primer viatge a Sicília.
387: Fundació de l'Acadèmia.

Període de maduresa

a) Diàlegs de transició: *Gòrgies, Menó, Cràtil, Eutidem.*
b) Platonisme clàssic: *Banquet, Fedó, República, Fedre.*
367: Segon viatge a Sicília. Aristòtil a l'Acadèmia.

Període de vellesa

a) Platonisme crític: *Teetet, Parmènides, Sofista, Polític.*
361: Tercer viatge a Sicília.

Període de vellesa

b) Darrers diàlegs: *Fileb, Timeu, Críties, Lleis.*
347: Mort de Plató.

Escrits dubtosos:
a) Probablement autèntics: *Hípies major, Ió* (diàlegs socràtics) i *Menexen* (diàleg de transició).
b) Objecte real de discussió: *Alcibíades I* (diàleg socràtic), *Epínomis* (el darrer dels diàlegs) i la *Carta VII* (de l'època dels darrers diàlegs).
c) Probablement apòcrifs: *Alcibíades II, Hiparc, Minos, Rivals, Tèages* i *Clitofont* (més alguna carta).

Escrits apòcrifs:
Demòdoc, Axíoc, Sísif, Eríxies, De la justícia, De la virtut i *Definicions* (més la major part de les cartes).

Com abans insinuava, penso que esteu a prop de poder presentar un quadre cronològic semblant dels escrits arnaldians (mèdics i teològics), dintre del corresponent marc biogràfic, amb una llista de les obres autèntiques, de les dubtoses (distingint eventualment entre les probablement autèntiques, les realment dubtoses i les probablement apòcrifes) i de les apòcrifes. Una de les

grans diferències entre el cas de Plató i el d'Arnau de Vilanova és que en aquest la "urbanització" és un mitjà necessari per a la desitjada "naturalització", mentre que Plató ja està "naturalitzat" des de sempre, sense que hagi hagut d'esperar que es produís la millora substancial de la seva "urbanització".

Si s'ha seguit, com és el cas, el savi consell de Victor Delbos que abans he recordat, arriba també, finalment, el moment dels estudis sintètics. Lògicament, primer hi ha el mapa de grandària natural, que diria Jorge Luis Borges (és a dir, l'edició de l'obra completa); però després (o, amb la prudència deguda, també paral·lelament a partir de les edicions disponibles) han de venir els mapes a l'escala convenient: el discurs de la història de la filosofia és sempre un discurs interpretatiu, més breu que l'obra completa de l'autor. Un discurs que no pot ser pura erudició arqueològica ni pura repetició positivista (ni que sigui selectiva), sinó que s'ha d'arriscar a fer obra de síntesi, per tractar d'entendre correctament el pensament de l'autor sobre els seus mètodes i les seves doctrines, és a dir, sobre les grans qüestions que hi ha en joc en la seva obra: en el cas d'Arnau, la seva concepció de la filosofia (la seva polèmica antifilosòfica no ens ha de fer oblidar que, com pensava ja el vell Aristòtil, no es pot negar la filosofia sinó fent filosofia), la seva concepció de la teologia i de la relació d'aquesta amb la filosofia, la seva concepció de la ciència (en aquest cas, sobretot de la ciència mèdica) i de la relació d'aquesta amb la filosofia i amb la teologia, la seva antropologia, la seva teologia de la història, la seva concepció de la relació entre la raó, l'experiència i la fe, la seva exegesi escripturística, el seu diagnòstic de la cristiandat i el sentit darrer del seu radicalisme cristià i de la reforma espiritual que proposava (¿com un metge d'individus pot arribar a considerar-se metge de la cristiandat?), etc. És una tasca no gens fàcil, perquè Arnau és un pensador atípic, un autor rupturista, un testimoni viu del pluralisme medieval a què ja ens tenen avesats els medievalistes, difícil de situar tant sincrònicament com diacrònicament. ¿Pot ser considerat un dels avatars del joaquimisme? ¿O un dels precedents de la Reforma protestant? ¿És una baula de la cadena dels "antidialèctics"? ¿O el primer de la llarga llista catalana de metges filòsofs? D'altra banda, ¿es tracta simplement del pensament d'una figura (ni que sigui una glòria nacional) del passat, que cal preservar museísticament, o hi ha també aspectes del seu pensament que encara avui ens poden interessar? Jo apostaria per la resposta positiva a aquesta darrera pregunta, bé que recordant que tota lectura comporta hermenèutica i que tota hermenèutica comporta, com ens ha ensenyat Gadamer, una "fusió d'horitzons" (en aquest cas, de l'horitzó d'Arnau i del nostre). Però aquestes són ara consideracions potser intempestives.

Acabo. Penso que us hem de felicitar i ens hem de felicitar pel vostre treball. He mirat de no cometre la impertinència de dir-vos com l'heu de fer, perquè vosaltres ho sabeu més bé que ningú. M'ha semblat que l'exemple dels estudis platònics podia servir per imaginar-ne el resultat darrer. Bé, "darrer" és un dir, perquè aquesta mena de resultats solen tenir algun grau de provi-

sionalitat. El filòsof Maurice Blondel parlava en certa ocasió de "conclusions aperitives", perquè hi ha moltes qüestions que difícilment es poden donar mai per totalment tancades i, d'altra banda, sovint fer el cim d'una serralada serveix per veure'n una altra fins llavors desconeguda. Ara bé, amb sort, es pot arribar a una situació semblant a la que abans descrivia a propòsit del estudis platònics, en què es produeix un consens pràcticament unànime sobre autenticitat i cronologia, sense que es vegi de moment com es podria precisar gaire més. Però els resultats també necessiten el seu temps per assentar-se, i més encara, com ja he constatat, per arribar fins a les obres de referència. Com diu un amic meu, si cal podem menjar més de pressa, però el que no podem fer és accelerar la digestió. En tot cas, penso que esteu dibuixant amb moltes garanties el mapa de l'arnaldisme. I les AVOMO i les AVOThO deuen ser dos dels projectes actuals internacionalment més destacats d'edició d'un clàssic del pensament. Amb el vostre treball, feu un gran servei no solament a la cultura catalana, sinó també a la cultura universal. I en particular, deixeu-m'ho dir, a la filosofia, ja que aquesta trobada, com apuntava al començament, és al capdavall una trobada d'historiadors de la filosofia, i amb el temps he anat aprenent la bondat d'aquell lema del filòsof francès Léon Brunschvicg, mestre de mestres, segons el qual "la història de la filosofia és el laboratori del filòsof"».

Tot seguit el senyor Cardenal donà la paraula a Jon Arrizabalaga, del Departament d'Història de la Ciència del CSIC-IMF de Barcelona, el qual va fer el següent

RECORD DEL PROFESSOR JUAN ANTONIO PANIAGUA (1920-2010)

«Vaig conèixer Juan Antonio Paniagua durant l'any acadèmic 1973-1974, quan començava els meus estudis de medicina a la Universitat de Navarra. L'ocasió fou l'assignatura d'«Introducció a la medicina», que aquell any s'impartia a Pamplona per primera vegada. Des del primer moment em vaig sentir atrapat per l'estil apassionat, clar i directe amb què exercia el seu magisteri aquell professor inquiet i menut, sota la bata blanca del qual despuntava un «clergyman» negre. Les seves classes tenien un contingut peculiar, allunyat del formalisme cientifico-natural obligatori de les altres assignatures i alhora complement humanístic, imprescindible i personal, d'ell mateix. Paniagua desgranava els conceptes bàsics de la teoria i pràctica mèdiques amb els quals començàvem a familiaritzar-nos aquell primer curs de la llicenciatura, utilitzant la història de la medicina com a eina per tal d'il·luminar-los.

Una enquesta que ens va passar en acabar el curs per tal de conèixer millor els nostres interessos, va tenir esment del meu gust pel llatí i per la història. Abans de les vacances d'estiu d'aquell any em va cridar per oferir-me una